átfogó atomcsend-szerződés / CTBT-szerződés, 1996

A minden nukleáris fegyverkísérlet megtiltásáról szóló átfogó atomcsendszerződést (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty) az ENSZ Közgyűlése 50/245. sz. határozatával fogadta el (1996. szeptember 10.), majd a szerződést 1996. szeptember 24-én New Yorkban nyitották meg aláírásra. A szerződés akkor lép hatályba, ha az atomenergiát felhasználó országok aláírják.

A CTBT-szerződés története az 1960-as évek elejéig nyúlik vissza: 1960-tól Genfben az ENSZ keretein belül tárgyalások kezdődtek a két szuperhatalom és szövetségeseik között a nukleáris fegyverkísérletek és fegyverek korlátozásának és leszerelésének kérdéseiről. Ezek során (és mellett) többféle tárgyalási fórum alakult és több kétoldalú, regionális és globális megállapodás is született.

A CTBT-szerződés célja a nukleáris fegyverek felszámolása az új típusú nukleáris fegyverek kifejlesztésének és minőségi tökéletesítésének tiltásával. Kulcsszerepet játszik a nukleáris proliferáció (a nukleáris fegyverek elterjedése) megakadályozásában és a nukleáris leszerelésben, célja hogy ezzel hozzájáruljon a biztonságosabb világ megteremtéséhez. A korábbi hasonló tárgyú nemzetközi megállapodásokkal összehasonlítva az új szerződés átfogó jellege abban nyilvánul meg, hogy hatálya a légkör, a világűr és a víz alatti közeg mellett a földfelszín alatti kísérletekre is kiterjed, illetve, hogy semmilyen mennyiségi küszöbérték alatt nem tesz lehetővé nukleáris robbantásokat. A hatálybalépést követően ezek a tilalmak egyrészt korlátozzák majd a nukleáris fegyverzetek minőségi továbbfejlesztésének technikai lehetőségét, másrészt megakadályozzák, hogy újabb nukleáris fegyverrel rendelkező országok jelenjenek meg.

A CTBT-szerződés bevezető részből, 17 cikkből, két mellékletből és egy két mellékletet tartalmazó jegyzőkönyvből áll.

A szerződést aláíró államok célja és törekvése a bevezető részben került megfogalmazásra, a szerződés szerinti alapvető kötelezettségeket az I. cikk tartalmazza. A három szervből – a Részes Államok Konferenciájából, a Végrehajtó Tanácsból és a Technikai Titkárságból – felépülő Átfogó Atomcsend Szerződés Szervezete (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization, CTBTO) létrehozásáról a II. cikk rendelkezik. A szerződés előírásainak betartását ellenőrző globális megfigyelő rendszer leírása a IV. cikkben és a protokollban található. A helyszíni ellenőrzések eljárása a protokoll II. részében található. A XIV. cikk rendelkezik arról, hogy a szerződés mielőbbi hatálybalépésének elősegítése, a ratifikációs folyamat felgyorsítása érdekében konferencia szervezhető, amennyiben a szerződés az aláírásra való megnyitástól számított három éven belül még nem lép hatályba.

A szerződésből származó alapvető kötelezettségek: *„1. Valamennyi Részes Állam kötelezi magát, hogy nem végez semmiféle fegyverkísérleti nukleáris robbantást, illetve semmiféle más nukleáris robbantást, és megtilt, illetve megelőz minden ilyen nukleáris robbantást a joghatósága vagy ellenőrzése alatt álló bármely területen. 2. Továbbá valamennyi Részes Állam kötelezi magát, hogy tartózkodik mindenféle fegyverkísérleti nukleáris robbantás, illetve mindenféle más nukleáris robbantás előidézésétől, az arra való bátorítástól, illetve attól, hogy annak végrehajtásában bármilyen módon részt vegyen.”*

A szerződés szerint a CTBT-szerződés 180 nappal azt követően lép hatályba, hogy a 2. mellékletében felsorolt 44 állam ratifikálja. 2003-ig 166 ország írta alá a szerződést, de közöttük például Kína vagy Egyesült Államok nem ratifikálta. (Magyarország az 1999. évi L. törvénnyel ratifikálta a szerződést.)

A szerződésben foglalt rendelkezések végrehajtásának előkészítésére 1996. november 19-én bécsi székhellyel létrejött az Átfogó Atomcsend Szerződés Szervezete (CTBTO).

(Horváth Jenő)